

Jerzy Kwiatek, Teofil Lijewski, *Leksykon miast polskich*, Warszawa 1998, ss. 1104

Encyklopedyczna publikacja poświęcona ośrodkom miejskim Rzeczypospolitej Polskiej w obecnych jej granicach pozornie zdaje się pozostawać z dala od pola zainteresowań historyka Kościoła. Staranniejse przewertowanie owej opasłej edycji (ponad 1100 stron druku w formacie zbliżonym do A 4) prowadzi jednak do zgoła odmiennych wniosków. Wszak w kraju o ponad 1000-letniej tradycji trwania w wierze chrześcijańskiej również (a może w szczególności) miasta i ich mieszkańcy posiadali i posiadają znaczący udział w kształtowaniu dziejów, tudzież współczesnego oblicza Kościoła na ziemiach polskich. I na odwrót – życie kościelne na przestrzeni wieków odcisnęło trwałe piętno na historii, jak i samym wyglądzie poszczególnych ośrodków miejskich – w przypadku jednych w większym stopniu (miasta biskupie, centra pątnicze, sanktuaria), gdzie indziej znów mniej wyraziście. Jeśli natomiast spojrzeć na miasta pod kątem ich materii zabytkowej, okaże się, iż w zdecydowanej większości z nich najcenniejszą pozostałością materialną przeszłości jest miejscowa świątynia parafialna lub – w przypadku znacznie większych w dobie przedrozbiorowej ośrodków miejskich – większe zespoły sakralne. Spójrzmy tedy pod tym właśnie kątem na „Leksykon miast polskich”, zwracając w poniższej recenzji uwagę na wybrane aspekty kościelnej przeszłości i teraźniejszości poszczególnych ośrodków.

„Leksykon...”, prezentujący zasadniczo stan na 31 XII 1997 (jakkolwiek już z nowym podziałem administracyjnym kraju, obowiązującym od 1 I 1999), uwzględnia w sumie 870 miast (tak przynajmniej wynika ze wstępu redakcyjnego, podczas gdy na obwołucie widnieje cyfra 875!), zamieszkiwanych przez 62% populacji Rzeczypospolitej Polskiej. W obrębie całej książki układ stron jest trzykolumnowy. Każde z miast omówione zostało w osobnym haśle, opatrzonym nagłówkiem (w nim m.in. informacja o położeniu geograficznym, przynależności administracyjnej, powierzchni i zaludnieniu, a także kod pocztowy), barwnym wyobrażeniem herbu miejskiego (o czym daje), ilustracją zwykle najbardziej znanego lub najcenniejszego pod względem zabytkowym obiektu architektonicznego (w przypadku założeń zamkowo-pałacowych oraz budowli sakralnych niekiedy również ich rzut przestrzenny), a w przypadku większych ośrodków – nadto planem miasta. U spodu niemal każdej strony umieszczony został stosowny wycinek aktualnej mapy samochodowej Polski, wizualnie dopełniający widniejącą w nagłówku informację o lokalizacji geograficznej danego ośrodka miejskiego. Zasadnicza część hasła traktuje o historii i współczesnym obliczu każdego z miast, prezentując pokrótce także jego zabytki, wśród których nigdy nie brak (co najwyżej poza nielicznymi wyjątkami) miejscowych świątyń.

Czas przejść do zagadnień, które wzbudzić mogą bliższe zainteresowanie historyków Kościoła katolickiego.

Jako że wszystkie obecnie istniejące diecezje polskie posiadają swoje stolice w miastach, o wszystkich jest tedy mowa i w „Leksykonie...”, jakkolwiek autorzy nie zawsze wskazują w hasłach na odnośny fakt. Warto je zatem tutaj zestawić, uczynimy to jednak nie w sposób „mechaniczny” – zgodnie z porządkiem alfabetycznym, lecz podług liczebności mieszkańców (w układzie zstępującym), co umożliwi czytelnikowi poczynienie dość interesujących obserwacji:

Nazwa miasta	Liczba mieszkańców
Warszawa	1624800
Łódź	812300
Kraków	740500
Wrocław	639400
Poznań	580000
Gdańsk	461400
Szczecin	419000
Lublin	356000
Katowice	349000
Białystok	282500
Częstochowa	258600
Sosnowiec	244100
Radom	232600
Gliwice	212800
Kielce	212600
Toruń	205800
Bielsko-Biała	179800
Olsztyn	169900
Rzeszów	161300
Płock	130600
Opole	130100
Elbląg	129400
Gorzów Wielkopolski	125700
Włocławek	123300
Tarnów	121700
Zielona Góra	117900
Koszalin	112100
Legnica	109000
Kalisz	106700
Siedlce	75300
Gniezno	71200
Przemyśl	68600
Zamość	67700
Łomża	64200
Elk	55700
Kołobrzeg	47900
Żywiec	32500
Łowicz	31800
Sandomierz	27100
Lubaczów	12800
Kamień Pomorski	9700
Pelplin	8700
Drohiczyn	2200

Liczba miast uwidoczniionych w powyższym zestawieniu nie pokrywa się z ilością istniejących w Polsce diecezji Kościoła katolickiego. Wynika to z jednej strony stąd, iż niektóre z biskupstw posiadają podwójną nazwę (bielsko-żywiecka, koszalińsko-kołobrzaska, zamojsko-lubaczowska, zielono-górsko-gorzowska, także grecko-katolickie eparchie warszawsko-przemyska i wrocławsko-gdańska), a co za tym idzie – i po dwie stolice, z drugiej zaś strony zarówno w Warszawie, jak i we Wrocławiu (poniekąd także w Przemyśle i Gdańsku) usytuowane są ośrodki administracyjne więcej niż jednej diecezji Kościoła katolickiego.

Jak na podstawie odnośnej tabeli łatwo zauważyć, o wyborze danego miasta na stolicę biskupią nie decydowała (i nadal nie decyduje w stopniu determinującym) jego wielkość i znaczenie na mapie administracyjnej kraju. Obok bowiem faktycznie największych aglomeracji miejskich, ośrodkami diecezji są również miasta kilku- i kilkunastotysięczne. Również w przypadku stolic metropolii rozbieżność w tym względzie jest zgoła ogromna.

Prócz miast będących centrami wielkich jednostek administracji terytorialnej Kościoła (czyli diecezji), w „Leksykonie...” znajdujemy także szereg ośrodków miejskich ważnych dla dziejów chrześcijaństwa na ziemiach polskich czy to z racji ich przeszłości historycznej czy też ze względu na współczesne znaczenie na mapie religijnej kraju. Wskazać tu można na dawne stolice i rezydencjalne miasta biskupie (m. in. Chełmża, Chełm, Frombork, Kwidzyna, Lidzbark Warmiński, Nysa, Sejny) czy też ośrodki słynące ze średniowiecznych i późniejszych fundacji klasztornych (m. in. Alwernia, Dukla, Góra Kalwaria, Jędrzejów, Kalwaria Zebrzydowska, Leżajsk, Stary Sącz, Supraśl, Wąchock czy – jakkolwiek nie związane już z żadnym klasztorem – Piekary Śląskie).

Interesujące spostrzeżenia, przydatne w rozważaniach nad dziejami kultu religijnego na ziemiach polskich, przynosi analiza heraldyki miejskiej, możliwa dzięki zreprodukowanym przy poszczególnych hasłach herbom. Heraldyka jest nauką pomocniczą historii stosunkowo jeszcze mało wykorzystywaną przez historyków Kościoła w Polsce i zgoła przez nich zaniedbaną. Nie od rzeczy tedy będzie zasygnalizowanemu zagadnieniu poświęcić nieco więcej miejsca na kartach recenzji, wskazując na symbole i wątki religijne w herbach poszczególnych ośrodków miejskich Rzeczypospolitej Polskiej. Poniższe zestawienie, dla większości czytelników być może nieco nużące, okazać się może wszakże w przyszłości przydatne dla tych badaczy, którzy zdecydowaliby się monograficznie omówić problematykę obecności motywów hagiograficznych i kościelnych w heraldyce miejskiej Polski. W żadnym wypadku nie pretenduje ono do kompletności, ograniczono się w nim nadto jedynie do wskazania na występujące w poszczególnych okazach heraldyki miast uniwersalne symbole religijne, bez poszukiwania i odwoływania się do genezy i historycznych uwarunkowań ich zaistnienia w danym herbie. Ogólnie można natomiast zauważyć, iż bardzo często pozostają one w bezpośrednim związku z wezwaniami miejscowych kościołów parafialnych (zwykle z pierwotnym wezwaniem, nie zawsze utrzymanym po dziś dzień). Niektóre znów herby, jakkolwiek zawierają w sobie elementy przynależne do sfery symboliki ko-

ścielnej (religijnej), niosą jednakowoż zgół odmienną wymowę, jak w przypadku przyswojenia przez heraldykę miejską herbów rycerskich. Warto wreszcie nadmienić, iż wiele symboli nie poddaje się jednoznacznej interpretacji, a to ze względu na swą wieloznaczność (np. baranek z krzyżem i chorągiewką może odnosić się zarówno do samego Jezusa Chrystusa, jak i do Jana Chrzciciela). Problematyka obecności symboliki religijnej w heraldyce miejskiej czeka więc wciąż – co już wyżej zaznaczono – na swojego monografistę, który w odnośnej analizie uwzględniłby zarówno aspekt teologiczny, jak i *stricte* heraldyczny.

A oto i samo zapowiadane zestawienie (nazwa miasta – określenie rodzaju motywu religijnego w danym herbie):

Alwernia	– wieża miejscowego kościoła klasztornego
Annapol	– postać św. Anny w złotej aureoli, po bokach inicjały „SA” (= <i>Sancta Anna</i>)
Babimost	– dwa skrzyżowane złote klucze (atrybut św. Piotra Apostoła)
Baborów	– scena Nawiedzenia Najśw. Maryi Panny u św. Elżbiety
Barczewo	– dwa anioły podtrzymujące infułę biskupią
Bardo	– Najśw. Maryja Panna z Dzieciątkiem zasiadająca na tronie
Bełchatów	– Adam i Ewa w raju stojący pod drzewem poznania Dobra i Zła, oplecionym przez węża (Szatana)
Biała Podlaska	– archanioł Michał z mieczem i wagą w dłoniach, depczący czarnego smoka
Biecz	– śś. Piotr i Paweł z atrybutami
Biskupiec	– zwieńczona infułą tarcza herbowa ordynariusza warmińskiego Henryka Soerbom, założyciela miasta
Biszynek	– pastorał biskupi
Bobolice	– Baranek Paschalny (z chorągiewką)
Bodzentyn	– mitra biskupia ponad murami miejskimi
Brok	– Baranek Paschalny z chorągiewką z krzyżem (w innych wersjach czerwony Ciołek – herb ordynariusza płockiego Erazma Ciołka, założyciela miasta)
Brzeg Dolny	– św. Jerzy na koniu przebijający włócznią smoka
Brześć Kujawski	– św. Piotr i św. Stanisław BM (patroni kościoła parafialnego) ukazani ponad murami miejskimi
Brzozów	– głowa św. Jana na misie
Bytów	– czarny krzyż na białej tarczy (herb zakonu krzyżackiego)
Chełmno	– czarny krzyż zatknięty na pagórkach
Chełmża	– stylizowana bryła miejscowej świątyni katedralnej
Chocianów	– wieża kościelna
Chociwel	– pastorał i gwiazda
Chorzów	– połowa podwójnego czerwonego krzyża bożogrobców
Ciechanów	– św. Piotr Apostoł z atrybutem (klucz)
Ćmielów	– św. Krzysztof przenoszący przez rzekę na swym ramieniu Jezusa
Dąbie	– złoty kielich (?)
Dobczyce	– głowa św. Jana Chrzciciela na misie
Dolsk	– archanioł Michał (patron kościoła parafialnego) przebijający włócznią smoka
Działdowo	– św. Katarzyna Aleksandryjska z atrybutami męczeństwa
Dzierżoń	– św. Katarzyna Aleksandryjska z atrybutami męczeństwa
Dzierżoniów	– św. Jerzy (patron kościoła parafialnego) zabijający smoka
Elbląg	– w dwudzielnej tarczy herbowej dwa krzyże
Frombork	– sylwetka Najśw. Maryi Panny (patronka kościoła katedralnego) ponad murami miejskimi (niemiecka nazwa miasta – Frauenburg)
Gdańsk	– dwa krzyże

- Góra – św. Katarzyna Aleksandryjska z atrybutami męczeństwa
- Góra Kalwaria – elementy symboliki kalwaryjskiej
- Grabów nad Prosną – pelikan karmiący własną krwią pisklęta (symbol Zbawczej Ofiary)
- Grudziądz – biskup w stroju pontyfikalnym, trzymający w ręku model świątyni
- Hel – złoty krzyż pomiędzy gwiazdami (?)
- Hrubieszów – podwójny złoty krzyż nad głową jelenia (symbol św. Huberta)
- Iława – Najśw. Maryja Panna z Dzieciątkiem na tronie
- Iłża – trzy złote korony (herb krakowskiej kapituły katedralnej)
- Imielin – wieża zwieńczona krzyżem
- Izbica Kujawska – czarny krzyż na pagórku
- Janów Lubelski – wizerunek Matki Bożej Janowskiej
- Jawor – św. Marcin (patron kościoła parafialnego) dzielący się swoją szatą z żebrakiem
- Józefów – postać św. Józefa (Oblubieńca NMP) w aureoli
- Kamień Pomorski – św. Jan Apostoł i Ewangelista (patron świątyni katedralnej) pomiędzy dwoma złotymi pastorałami
- Kamieńsk – dwa skrzyżowane złote klucze (miejscowy kościół parafialny jest pw. św. Apostołów Piotra i Pawła)
- Karolino – infuła i dwa pastorały biskupie
- Kisielice – orzeł w aureoli – symbol św. Jana Apostoła i Ewangelisty (patrona miejscowego kościoła parafialnego)
- Kleszczele – Baranek Paschalny (z krzyżem i chorągiewką)
- Kluczbork – trzy czarne krzyże nad murami miejskimi (niemiecka nazwa miasta – Kreuzburg)
- Kolno – św. Florian gaszący ogień
- Kołobrzeg – infuła biskupia i dwa skrzyżowane pastorały
- Krobia – św. Paweł Apostoł z atrybutem
- Krotoszyn – dwa skrzyżowane klucze srebrne (miejscowy kościół parafialny jest pw. św. Apostołów Piotra i Pawła)
- Krzywiń – infuła opacka, dwa pastorały, krzyż
- Kwidzyń – infuła biskupia, pastorał i krzyż
- Lidzbark – Baranek Paschalny w aureoli z pastorałem biskupim
- Warmiński
- Lubawa – biskup w szatach pontyfikalnych
- Lubin – Najśw. Maryja Panna z Dzieciątkiem
- Lubomierz – biskup w stroju pontyfikalnym z księgą i pastorałem
- Łańcut – archanioł Michał przebijający włócznią smoka
- Łasin – głowa św. Jana Chrzciciela nad złotym kielichem
- Łaskarzew – dwa skrzyżowane klucze i miecz (atrybuty św. Piotra i Pawła)
- Łeba – czarny krzyż
- Łowicz – dwa pelikany karmiące własną krwią pisklęta
- Miasteczko Śląskie – św. Jerzy (?) przebijający włócznią smoka
- Miechów – podwójny czerwony krzyż na czarnej tarczy (herb bożogrobców)
- Milicz – św. Jerzy na koniu przebijający włócznią smoka
- Mirosławiec – dwa krzyże maltańskie
- Mirsk – złoty krzyż
- Mława – dwie wieże kościelne, pomiędzy nimi postać św. Wojciecha z krzyżem i wiosłem (atrybut męczeństwa)
- Mogilno – trzy zaćwieczone krzyże (w innych wersjach trzy lilie lub trzy miecze)
- Muszyna – infuła biskupia, skrzyżowane pastorał i podwójny krzyż, mszał (poprzednia wersja herbu ukazywała pelikana z pisklętami)
- Mysłowice – głowa św. Jana Chrzciciela (?)
- Narol – św. Florian z chorągwią z krzyżem, gaszący ogień; po bokach postaci inicjały „SF” (= *Sanctus Florianus*)
- Nowe Miasteczko – m. in. złoty krzyż
- Nowe – dwa skrzyżowane złote klucze i dwa złote krzyże
- Skalmierzyce

- Nowy Sącz – św. Małgorzata (patronka kościoła parafialnego – kolegiaty) z krzyżem wielkanocnym i palmą męczeńską, depczącą smoka
- Nowy Targ – św. Katarzyna (patronka kościoła parafialnego) z atrybutami męczeństwa (koło i miecz) oraz palmą męczeńską
- Nysa – sześć białych lilii – herb biskupstwa wrocławskiego (uprzednio w herbie widniał św. Jan Chrzyciel)
- Oleśnica – biały orzeł w aureoli wsparty na wstędze z napisem „S. IOHANNES” (symbol św. Jana Apostoła i Ewangelisty, patrona kościoła parafialnego)
- Olsztyn – św. Jakub Starszy Apostoł (patron kościoła parafialnego – obecnie konkatedry) w aureoli, trzymający muszlę i laskę (symbole pielgrzymie)
- Olsztynek – św. Piotr w aureoli, z kluczem i laską
- Opole – pół złotego krzyża (kościół parafialny – kolegiacki, a obecnie katedralny, nosi wezwanie Św. Krzyża)
- Osiek – podwójny czerwony krzyż trzymany przez dłoń
- Ostróda – św. Jerzy na koniu przebijający włócznią smoka
- Pabianice – trzy korony (herb krakowskiej kapituły katedralnej)
- Paczków – czarny orzeł w aureoli (symbol św. Jana Apostoła i Ewangelisty, patrona miejscowego kościoła parafialnego), siedzący na gałązce oliwnej
- Pakość – św. Jakub Starszy Apostoł w aureoli, z muszlą i laską (symbole pielgrzymie); złoty krzyż i także gwiazdy
- Pasym – Najśw. Maryja Panna z Dzieciątkiem i berłem w dłoni, pośród stylizowanej architektury gotyckiej
- Pelplin – infuła biskupia
- Pisz – głowa św. Jana Chrzyciela (patron kościoła parafialnego) na misie
- Piwniczna – Baranek Paschalny (z chorągiewką z krzyżem)
- Płock – stylizowane przedstawienie bryły miejscowej katedry
- Pobiedziska – klęcząca postać z rękami złożonymi w geście modlitewnym (ornant)
- Poznań – śś. Apostołowie Piotr i Paweł z atrybutami (patroni katedry) dwa skrzyżowane złote klucze, nad nimi także krzyż
- Proszowice – głowa św. Jana Chrzyciela na złotej misie
- Pszów – krzyż (o potrójnej podstawie) i bryła świątyni
- Pułtusk – pastorał i krzyż biskupi
- Radziejów – głowa św. Jana Chrzyciela oraz wieża kościelna
- Radzymin – „oko Opatrzności” na błękitnym tle (niebo)
- Reszel – pastorał biskupi
- Sanok – archanioł Michał przebijający włócznią smoka
- Serock – św. Wojciech w szatach biskupich, z pastorałem w ręce; po bokach inicjały „SA” (= *Sanctus Adalbertus*)
- Sępólno Krajeńskie – św. Wawrzyniec w aureoli i z rusztem w ręce (symbol męczeństwa)
- Siechnice – czerwony krzyż, pod nim czerwona sześcioramienna gwiazda (herb zakonu krzyżowców z czerwoną gwiazdą)
- Sierpc – stylizowana bryła kościoła, zwieńczona krzyżem
- Skalbmierz – głowa św. Jana Chrzyciela (patron kościoła parafialnego) na złotej misie; dwa skrzyżowane srebrne klucze (?)
- Skarszewy – głowa św. Jana Chrzyciela (w aureoli lub na misie)
- Skaryszew – podwójny czerwony krzyż na czarnej tarczy (herb bożogrobców)
- Skierniewice – złoty krzyż i trzy srebrne lilie (herb kapituły archikatedralnej gnieźnieńskiej)
- Słomniki – archanioł Michał z mieczem i wagą
- Słupca – złoty krzyż równoramienny o przekrzyżowanych ramionach
- Solec Kujawski – św. Stanisław w infule i z pastorałem (patron kościoła parafialnego); po bokach litery „SS” (= *Sanctus Stanislaus*)
- Starogard Gdański – czarny krzyż (zakonu krzyżackiego) i biały krzyż maltański (joannitów); w innych wersjach krzyż maltański i złota korona zwieńczona krzyżem

- Strumień – św. Barbara (patronka kościoła parafialnego) w aureoli, z kielichem i hostią oraz z krzyżem
- Strzegom – śś. Piotr i Paweł (patroni kościoła parafialnego) z atrybutami, ukazani ponad murami miejskimi
- Strzelin – archanioł Michał z mieczem i wagą
- Strzelno – złoty krzyż
- Strzyżów – archanioł Michał z mieczem i wagą, stojący na smoku
- Suchowola – złoty krzyż na tle srebrnej tęczy na błękitnym niebie
- Sulęcín – Baranek Paschalny (na chorągwi czerwony krzyż templariuszy)
- Supraśl – scena Zwiastowania (?)
- Susz – św. Rozalia (patronka kościoła parafialnego) z różą w dłoni (atrybut)
- Suwałki – św. Roch i św. Romuald z atrybutami, pośrodku trzy zielone wzgórza zwieńczone złotą koroną i takimż krzyżem (herb zakonu kamedułów)
- Sztum – Najśw. Maryja Panna z Dzieciątkiem
- Szubin – pelikan karmiący własną krwią pisklęta
- Świątniki Górne – bryła miejscowego kościoła parafialnego
- Świebodzin – stylizowana bryła świątyni gotyckiej
- Tolkmicko – czarny krzyż (zakonu krzyżackiego)
- Trzciel – św. Jerzy na koniu przebijający włócznią smoka
- Trzebiatów – złoty krzyż równoramienny i klucz (?)
- Trzebnica – głowa świętego w aureoli i dwa skrzyżowane złote klucze
- Trzemeszno – św. Wojciech w infule biskupiej i aureoli, z krzyżem i atrybutami męczeństwa (włócznie, wiośło)
- Tuchola – św. Małgorzata w złotej koronie i aureoli, z krzyżem w dłoni, depcząca smoka
- Tuchów – dwa skrzyżowane złote klucze i srebrny miecz (herb opactwa tynieckiego); inicjały „CT” (= *Coenobium Tyneciense*)
- Tyczyn – św. Katarzyna (patronka kościoła parafialnego) w złotej koronie i aureoli, z mieczem (atrybut męczeństwa) i palmą w dłoni
- Ujazd – dwa złote pastorały biskupie
- Uniejów – trzy srebrne lilie (herb gnieźnieńskiej kapituły archikatedralnej) i złoty krzyż
- Wałcz – złota korona, srebrna gwiazda, skrzyżowane miecze i palma złota (?)
- Wąbrzeźno – złoty pastorał biskupi
- Wągrowiec – postać profesa cysterskiego
- Wiązów – głowa św. Jana Chrzciciela na misie i dwie srebrne lilie
- Wilamowice – „oko Opatrzności” (parafia Trójcy Przenajśw.)
- Witkowo – „oko Opatrzności”
- Wolsztyn – Najśw. Maryja Panna z Dzieciątkiem, stojąca na półksiężycu, otoczona złotą mandrolą
- Wrocław – głowa św. Jana Chrzciciela (patron archikatedry); popiersie-relikwiarz św. Doroty (względnie św. Jana Apostoła i Ewangelisty)
- Wyrzyk – krzyż zatknięty na głowie jelenia (symbol św. Huberta)
- Wyśmierzyce – biały Baranek z pastorałem
- Zagórz – czerwone serce przeszyte mieczem i kotwicą (?)
- Zakopane – srebrny krzyż na Giewoncie; dwa skrzyżowane klucze Piotrowe
- Zakroczym – Baranek Paschalny
- Zalewo – głowa św. Jana Apostoła i Ewangelisty (patron kościoła parafialnego) w obramieniu w postaci stylizowanej architektury gotyckiej
- Zamość – św. Tomasz Apostoł (współpatron kolegiaty, obecnie katedry) z księgą i włócznią
- Zawidów – archanioł Michał trzymający w rękach złoty kielich i takąż lilię
- Zduny – głowa św. Jana Chrzciciela (patron kościoła parafialnego) na złotej misie
- Złoczew – św. Andrzej Apostoł (patron kościoła parafialnego) w aureoli z czarnym ukośnym krzyżem (symbol męczeństwa); po bokach inicjały „SA” (= *Sanctus Andreas*)
- Żmigród – wieża zwieńczona krzyżem, opleciona przez smoka

Zestawione powyżej dane, ze względu na swe bogactwo i zróżnicowanie, trudno byłoby poddać jakiemuś uporządkowaniu na kartach obecnej, i tak już nadmiernie obszernej recenzji. Łatwo niemniej zauważyć, iż niektóre symbole, tudzież postaci (zwłaszcza Najśw. Maryja Panna, św. Jan Chrzciciel, św. Piotr, archanioł Michał, św. Jerzy) występują o wiele częściej niż inne, co bez wątpienia posiada swoje uzasadnienie historyczne. Kilka miast po przemianach roku 1989 powróciło do dawnych herbów, niektóre zaś (w szczególności te, które odzyskały lub uzyskały obecnie prawa miejskie) postarały się o zupełnie nowy znak miejski. Można tu wskazać chociażby na przykład pierwszej w powyższym zestawieniu Alwernii, która podniesiona w roku 1993 do rangi miasta, otrzymała swój herb na drodze rozpisanego w skali ogólnopolskiej konkursu (uczestniczył w nim i niżej podpisany). Został on rozstrzygnięty 12 III 1996 na korzyść projektu autorstwa Wiesława Bigosińskiego, po czym w czasie trwania I Dni Alwernii (25 V – 9 VI) miała miejsce pokonkursowa wystawa wszystkich nadesłanych wtenczas projektów.

Wracając – po owym dłuższym nieco ustępie heraldycznym – jeszcze do samej warstwy merytorycznej omawianego „Leksykonu...”, i w tym przypadku mnogość danych, jaka staje do dyspozycji korzystającego z odnośnej publikacji, uniemożliwia szczegółowe omawianie całości dzieła czy też próbę zanalizowania zawartości poszczególnych haseł pod kątem wiarygodności prezentowanych tamże informacji. Już sama niemniej skala edycji i różnorodność aspektów, o jakich traktuje, nakazują daleko posuniętą ostrożność przy korzystaniu z „Leksykonu...”. Przykładowo na s. 183 napotkamy na błędnie powtórzone przy Głogowie Małopolskim przedstawienie herbu dolnośląskiego Głogowa (ze s. 181), gdy natomiast na s. 900 omyłkowo dodane zero „podniosło” liczbę mieszkańców Tarnowa do 1217000! Tego akurat rodzaju przeinaczenia łatwo rzucają się w oczy czytającemu, jednakowoż ewentualne omyłki w prezentacji przeszłości historycznej, zabytków czy współczesnego życia danego miasta mogą być trudniejsze do wychwycenia.

Krótko podsumowując, stwierdzić można, iż recenzowana edycja jest niewątpliwie przydatną i od czasu wydania w latach 1965–1967 dwóch tomów „Miast polskich w tysiącleciu” najobszerniejszą publikacją traktującą o ośrodkach miejskich współczesnej Rzeczypospolitej Polskiej. Staranne opracowanie graficzne (jakkolwiek do jakości niektórych zdjęć można mieć zastrzeżenia) przydaje jej oczywiście wartości. Uwzględnienie natomiast nowego podziału administracyjnego kraju (i to jeszcze przed jego formalnym zaistnieniem) sprawi, że edycja ta służyć będzie mogła korzystającym przez dłuższy czas, czego też wypada życzyć. Dla porządku trzeba wreszcie odnotować, iż „Leksykon miast polskich” ukazał się nakładem warszawskiego Wydawnictwa Muza SA.

Sebastian Niewiarowski